

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیچ سخن حافظ

موسیٰ کینا

۱۰

سرشناسه	:	کیخا، موسی، ۱۳۲۸ -
عنوان و نام پدیدآور	:	تیغ سخن حافظ/ نویسنده موسی کیخا.
مشخصات نشر	:	بهبشر: اشرف البلاد، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	۱۴۸ ص.
شابک	:	۵۰۰۰۰ ریال ۴-۷-۹۲۸۳۷-۶۰۰-۹۷۸ :
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۱۴۰ - ۱۴۵: همچنین به صورت زیر نویس.
موضوع	:	حافظ، شمس الدین محمد، - ۷۹۲ق -- نقد و تفسیر
موضوع	:	شعر فارسی -- قرن ۸ق. -- تاریخ و نقد
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۱۹۵۴۳۵PIR/ک ۹۷۷ ت ۹
رده بندی دیویی	:	۱/۳۲۴۸
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۷۳۵۲۳۳
تاریخ درخواست	:	۱۳۹۱/۰۱/۲۱
تاریخ پاسخگویی	:	۱۳۹۱/۰۱/۲۶
کد پیگیری	:	۲۷۳۴۴۲۲

عنوان: تیغ سخن حافظ

مؤلف: موسی کیخا

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۱

ناشر: انتشارات اشرف البلاد

تعداد صفحه: ۱۴۸

قطع: وزیری

شمارگان: ۱۰۰۰

صفحه آرای: مصطفی نجفی هزارجریبی

شماره شابک: ۴-۷-۹۲۸۳۷-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۵۰۰۰ تومان

انتشارات اشرف البلاد

کدرس: بهبشر - غ شودر هاشمی نژاد - رویروی شرکت تعاونی کارخانه بوپاک

تلفن: ۵۲۲۷۰۲۲-۱۵۲ فکس: ۵۲۳۵۸۳۹-۱۵۲

Email: belad_nasher@yahoo.com

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۸
فصل اول	
کلیات.....	۱۱
۱. ادبیات.....	۱۲
۲. شعر.....	۱۴
۳. انتقاد.....	۱۷
۴. طنز.....	۲۱
علل گرایش به طنز.....	۲۲
قالب طنز.....	۲۲
طنز در اسلام.....	۲۴
فصل دوم: عصر حافظ	
۱. اوضاع سیاسی.....	۳۰
آل اینجو.....	۳۱
چوپانیان.....	۳۴
آل مظفر.....	۳۵
۲. اوضاع اجتماعی.....	۳۹
۳. تصوف.....	۴۱
۴. حافظ شیرازی.....	۴۴
زبان و شعر حافظ.....	۴۹
مضامین غزل های حافظ.....	۵۱
فصل سوم: ابعاد انتقادی اشعار حافظ	
بخش اول: انتقادات اخلاقی - اجتماعی	
۱. انحرافات اخلاقی و رفتاری.....	۵۶

۵۶	 بخل
۵۶	 دلایل انتقاد حافظ از بخل ورزی
۵۷	 پیشنهاد اصلاحی حافظ:
۵۸	 بی‌وفایی
۵۸	 نگرش حافظ در باره بی‌وفایی
۵۹	 ابعاد بی‌وفایی و دلایل انتقاد از آن
۶۰	 پیشنهاد اصلاحی حافظ
۶۰	 ریا
۶۱	 نگرش حافظ در باره ریا
۶۲	 ریاکاران
۶۳	 اماکن ریاکاری
۶۴	 دلایل انتقاد حافظ از ریا
۶۵	 پیشنهاد اصلاحی حافظ
۶۵	 ظلم
۶۶	 نگرش حافظ در باره ظلم
۶۶	 ابعاد ظلم و دلایل انتقاد از آن
۶۷	 پیشنهاد اصلاحی حافظ
۶۷	 عیب جویی
۶۸	 نگرش حافظ در باره عیب جویی
۶۸	 مصادیق عیب‌جویی و دلایل انتقاد از آن
۶۹	 پیشنهاد اصلاحی حافظ
۷۰	 غرور
۷۰	 عوامل غرور در عصر حافظ
۷۱	 نگرش حافظ درباره غرور
۷۱	 دلایل انتقاد از غرور

۷۲	پیشنهاد اصلاحی حافظ
۷۲	گوشه نشینی
۷۳	دلایل انتقاد از گوشه نشینی
۷۴	پیشنهاد اصلاحی حافظ
۷۴	نصیحت گویی
۷۴	نگرش حافظ درباره‌ی نصیحت گویی
۷۵	دلایل انتقاد از نصیحت گویی
۷۶	پیشنهاد اصلاحی حافظ
۷۶	۲. مدرسه
۷۸	یادداشت

بخش دوم انتقادات دینی

۷۹	۱. دین چیست؟
۸۰	علت گرایش به دین
۸۰	ایمان و اسلام
۸۱	حافظ و دینداری
۸۲	حافظ و مقدسات دینی
۸۲	۲. آماج انتقادات دینی
۸۳	اشخاص
۸۳	امام شهر
۸۴	زاهد
۸۶	شیخ
۸۹	فقیه
۹۰	قاضی
۹۱	مفتی
۹۱	ملک الحاج

۹۲.....	واعظ
۹۴.....	اعتقادات
۹۵.....	شعائر
۹۵.....	نسیح
۹۶.....	تقوا
۹۸.....	توبه
۹۹.....	روزه
۱۰۰.....	سجاده
۱۰۱.....	نماز
۱۰۲.....	وقف
۱۰۳.....	مکان‌ها
۱۰۳.....	محراب
۱۰۳.....	مسجد
۱۰۴.....	منبر

بخش سوم: انتقادات سیاسی

۱۰۷.....	۱. آشفتنگی و دگرگونی زمانه
۱۰۸.....	۲. انتقاد از سلاطین و شاهان
۱۰۹.....	انتقاد از عموم شاهان
۱۰۹.....	انتقاد از شاهان خاص
۱۱۰.....	امیر مبارزالدین
۱۱۲.....	شاه شجاع
۱۱۴.....	شاه یحیی

بخش چهارم: انتقادات عرفانی

۱۱۵.....	۱. عرفان چیست؟
۱۱۵.....	عرفان نظری و عملی

۱۱۶	عرفان و تصوف
۱۱۷	حافظ و عرفان
۱۲۰	۲. آماج انتقادات عرفانی
۱۲۰	خرقه
۱۲۳	زهد
۱۲۴	شطح و طامات
۱۲۶	صوفی
۱۲۹	مکان‌ها
۱۲۹	خانقاه
۱۳۱	صومعه

بخش پنجم: انتقادات فلسفی

۱۳۳	۱. حافظ و تفکر فلسفی
۱۳۴	۲. اقسام انتقادات فلسفی
۱۳۴	زمان
۱۳۸	عقل
۱۴۰	علم
۱۴۴	منابع و مآخذ

مقدمه

نقد صوفی نه همه صافی بی غش باشد ای بسا خرقه که مستوجب آتش باشد
 هر اثر هنری بازتاب تجربه‌های ذهنی و فکری هنرمند از محیط زندگی او می‌باشد و
 زمان و مکان و ساختار سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و دینی زمانه در شکل‌گیری این تجربه‌ها
 نقش بسیار مهمی را ایفا می‌نمایند.

شعر فارسی به‌عنوان یکی از گونه‌های هنر، فراز و فرودهای اجتماعی قابل تأملی را
 پشت‌سر گذاشته است و در آن موضوعات مختلفی بیان شده که انتقاد از جمله ی آن‌ها می
 باشد.

انتقاد صحیح و سالم یکی از راه‌های اصلاح فرد و جامعه است که دین مبین اسلام
 نیز بر آن تأکید دارد. در ادبیات فارسی نیز شاعران و نویسندگان هم چون ناصر خسرو، سنایی
 غزنوی، عید زاکانی و... آن را در قالب‌های ادبی و در راه اعتقادات دینی و گسترش
 فضایل اخلاقی و بهبود اوضاع سیاسی و اجتماعی به کار برده اند؛ البته تا نیمه ی اول قرن
 پنجم انتقادهای غالباً به صورت هجو و هزل و به منظور تخریب و تضعیف دیگران و نیل به
 مقاصد شخصی به کار می‌رفته است؛ اما از نیمه ی دوم قرن پنجم به دلیل تسلط سیاسی
 بیگانگان، اندک اندک شاعران و نویسندگان انتقاد را برای هدایت فرد و جامعه به کار برده
 اند. می‌توان گفت تا قرن هشتم، بازتاب مسایل اجتماعی به وجه انتقادات سیاسی و
 اجتماعی و... در شعر فارسی بسیار کم فروغ است. لذا، انتقادات اجتماعی تا قبل از
 مشروطه در آثار دو شخصیت ادبی بیشترین نمود را دارد، یکی عید زاکانی و دیگری
 حافظ شیرازی. از این‌رو، پس از عید، حافظ از برجسته‌ترین منتقدان ادبیات کلاسیک
 محسوب می‌شود و انتقاد یکی از ویژگی‌های برجسته‌ی اشعار او است.

عصر حافظ به‌خاطر دگرگونی‌های مختلف سیاسی، نظیر حمله و هجوم آل مظفر به
 آل اینجو و قتل شاه شیخ ابواسحاق و به قدرت رسیدن مبارزا لدین محمد محتسب و
 متعصب، و نیز کشته شدن او به دسیسه ی پسرش، شاه شجاع و بر تخت نشستن این پسر

حریص و قدرت طلب و سایر اغتشاشات سیاسی، نظیر حمله‌ی تیمور لنگ به فارس که به دنبال این‌ها پدید آمد، عصری پر از آشوب و فتنه و ناامنی و ناپایداری بوده و به تعبیر دکتر زرین کوب «روزگاری بوده است آکنده از فساد و آکنده از تزویر و جنایت»^۱.

به لحاظ دینی و مذهبی نیز عصر حافظ به سبب رواج تعصب و قشری‌گری و ظاهر بینی و ظاهر پرستی، عصری پر از تزویر و نیرنگ و ریا و سالوس بوده است و به همین سبب حافظ می‌کوشد تا خرقه‌ی سالوس را از تن در آورده و بر تزویر و نیرنگ خط بطلان بکشد. حافظ برای این کار با مهارت و استادی تمام، از قالب غزل که قبل از او معمولاً برای مضامین عاشقانه یا عارفانه به کار می‌رفته، استفاده کرده است. حافظ در این قالب گاهی با طنز از دیداران، عرفا، حکام، فلاسفه و... که از جاده‌ی حقیقت خارج شده و دین، عرفان، حکومت و... را به گونه‌های مختلف، دست مایه‌ی فریب و تزویر مردم، سودجویی و قدرت طلبی خودشان قرار داده و به این وسیله باعث رواج کجروی‌های فردی و اجتماعی و نابه سامانی‌های سیاسی شده بودند، انتقاد می‌کند و این مضامین انتقادی را غالباً در ظرفی زیبا و زبانی گیرا یعنی طنزها و رمزهای ظریف و خوشباش‌های قلندرانه به خواننده می‌بخشد. از این رو «حافظ یکی از بزرگترین منتقدان فکروفرهنگ و منتقدان اجتماعی ماست. آن هم در زمان‌های که مفهوم و حتی تعبیر انتقاد اجتماعی باب نبوده است»^۲.

انتقادات او را می‌توان به پنج دسته تقسیم کرد:

اخلاقی - اجتماعی، دینی، سیاسی، عرفانی و فلسفی. او با این کار انحرافات را به مردم می‌شناساند و خطا کاران را نیز متوجه‌ی خطایشان می‌کند و رفتارها و منش‌های صحیح را نیز پیشنهاد می‌کند و رمز و راز ماندگاری و سعادت‌مندی را به انسان می‌نماید که: هرگز نمیرد آن که دلش زنده شد به عشق
ثبت است بر جریده عالم دوام ما

۱ (زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۷۱: ۳۸) از کوچه زندان، چاپ هفتم، تهران: انتشارات امیرکبیر.

۲ (خرم‌شاهی، بهاء‌الدین (۱۳۷۴: ۱۷۵)، حافظ، چاپ دوم، تهران: انتشارات طرح نو.